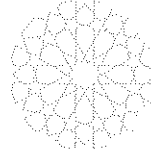

VEFATININ 50. YILINDA

HASAN BASRİ
ÇANTAY

CİLT
2

VEFATININ 50. YILINDA

MASAN BASRI
ÇANTAY

2

Editörler

Prof. Dr. Mehmet BAYIĞIT
Doç. Dr. Yunus Emre GÖRDÜK
Doç. Dr. Mehmet ÖZKAN

Tasarım

Abdurrâhman DOĞAN
Harun YILDIZ

Teknik Hazırlık

Dr. Asem H. A. ABDELGHANY

Birinci Basım

Mayıs 2021, Balıkesir

ISBN

978-605-83948-6-5 (2.c.) | 978-605-83948-4-1 (Tk)

Baskı ve Cilt

Seçil Ofset

100. Yıl Mahallesi Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No:77 Bağcılar/ İSTANBUL
(Sertifika No: 44903)
Tel: +90 (212) 629 06 15

İletişim

Tel: (0266) 241 00 10

E-posta: altieylul@altieylul.bel.tr

Adres: Eski Kuyumcular Mahallesi Yeşilyol Sokak No:5
10100 Karesi/Balıkesir

©Altieylül Belediyesi

Bu kitap, Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından 19-21 Eylül 2014 tarihlerinde düzenlenen "Vefatının 50. Yılında Hasan Basri Çantay" adlı sempozyumunda sunulan bildirilerden oluşmaktadır. Eserdeki yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir. Altieylül Belediye'sinin yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kısmen veya tamamen çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

HASAN BASRİ ÇANTAY MEALİNDE KAVRAM ÇEVİRİLERİ SORUNU*

Dr. Öğr.Üyesi Cahit KARAALP

Giriş

Türkçe meallerde var olan birçok tercüme sorununun yanı sıra okuyucunun anlam dünyasını etkileyecek en önemli sorunun “kavram tercümesi sorunu” olduğunu düşünmekteyiz. Meallerde kavramlara verilen anlamlar başlı başına bir sorundur. Kur’an’ı doğru tanımak için önce Kur’an’ın kullandığı kavramları doğru okumalı ve doğru anlamalıyız.

Bir kavramın kaynak dildeki anlamının doğru algılanması kadar kavramın hedef dile de başarılı bir şekilde aktarılması gerekmektedir. Eğer kelime ve anlamları iyi ve doğru bilinmez ve tespit edilmezse onların ait olduğu cümle ve bağlamda doğru anlaşılmaz. Meallerdeki birçok yanlış ifade bu yüzden kaynaklanmaktadır. Kaynak dili hedef dile doğru bir şekilde aktarmak iki dili çok iyi bilmeyi gerektirir ancak bu da yetmez Kur’an dilini, din dilini de iyi bilmek gerekir.

Meal yazarlarımızın önemli eksiklerinden birisi maalesef Kur’an’ı, daha doğrusu Kur’an dilini tanımamalarıdır. Kur’an ayetleri üzerinde yeteri kadar kafa yormadan, ayetler hakkındaki tartışmaları çözümlenmeden meal yazmaya kalkmak büyük bir yanıltır. Bizce meal tefsirden daha zor bir iştir ve her bir meal yazarı tefsir yazabilecek bir düzeyde olduğu, ayetler üzerinde yorum ehliyeti kesp ettiği zaman meal yazmalıdır. Maalesef Türkçe birçok meal bu keyfiyetten yoksundur. Kur’an diline vukufiyet sağlanmadığı için ne Türkçeye ne de Arapçaya uymayan yeni bir meal dili üretilmektedir.

Her meal, meal yazarının Kur’an ayetlerini kendi bilgi ve düşünce dünyasına göre yorumladığı mini tefsirdir. Mealler yorumun detaylandırılmadığı, en aza indirgendığı

* Bu bildiri, "Türkçe Meallerde Kavram Çevirileri Sorunu Salat Kavramı Örneği" başlıklı tezimin birinci bölümünden kısmen yararlanılarak hazırlanmıştır.

* Muş Alparslan Üniversitesi
Yılmaz, Hasan, *Semantik Analiz Yönteminin Kur’an’a Uygulanması*, Bursa, 2007, s. 133.
Gürbüz, Faruk, *Tercüme Problemleri ve Mealler*, İst., 2004, s. 124.
Cündioğlu, Düccane; *Kur’an ve Dile Dair*, İst., 2005, s. 98

yeni bir tefsir türüdür ancak asla ve asla Kur'an'a eşdeğer değildir ve olması da mümkün değildir. Mealleri yorumdan uzakmış gibi okumak bizleri "Türkçe Kur'an" algısına götürecektir ve Kur'an tercüme edilmeli mi edilmemeli tartışmalarının yaşanmasına sebebiyet veren kaygıları yeniden uyandıracaktır.

Meal dünyasındaki olumsuzluklarla ilgili bugüne kadar birçok makale ve tez kaleme alınmış, müstakil kitaplar yayınlanmış, sempozyumlar düzenlenmiştir. Ancak bütün bu çalışmalar istisnaları olmakla birlikte meal dünyasında kayda değer adımların atılması için yeterli gelmemiştir. Ne Türk okuyucusu bu ilmi çalışmalardan istifade edebilmiş ne de meal yazarları eleştirileri dikkate almıştır.

Çalışmamızda, sonradan kavramlaşan Kur'an kelimelerinin Merhum Hasan Basri Çantay'ın mealinde nasıl karşılandığına ve kelime çevirilerinde herhangi bir metodolojinin takip edilip edilmediğine bakacağız. Çantay'ın mealinin kendisinden sonra yapılan birçok mealde çok daha başarılı olduğunu, orijinal bir dil kullandığını ve kavramlaşan kelimelerin çevirisinde diğer meallere nazaran daha dikkatli olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu Çantay mealinin kavram çevirileri konusunda çok başarılı olduğu anlamına gelmemektedir.

Döneminin meallerini bir bir gözden geçirerek yeni, güncel, anlaşılır bir meale ihtiyaç duyulduğunu ve bu mealin hurafesiz, Arapçaya uygun, sünnete müracaat eden, tefsirleri kaynak edinen, kelimelerin hakkını veren, metne sadık, kelimeler üzerinde kafa yoran bir meal yazılması gerektiğini beyan eden Çantay'ın kendisi söz konusu ettiği vasıfları taşıyan mealini kaleme almış ve ihtiyaca cevap vermeye çalışmıştır.

Çantay'ın meal, kendisinden sonra yazılan birçok meale kaynaklık etmiş, Beyzavi, Neseî, Hazin gibi tefsirlerden faydalanılarak hazırlanmış, ilk defa 1953'te İstanbul'da üç cilt halinde neşredilmiş, Türkçe Kur'an tercüme alanına yeni bir çığır açmış, ciddi ve emek mahsulü bir mealdir.

Öztürk Mustafa, *Söyleşiler Polemikler*, Ank., 2014, s. 22

Akıncı, Mustafa Cemil; *Anlamak için Türkçe Kur'an*, İst., 2013

Mustafa Sabri, *Meseletü Tercemeti'l-Kur'an*, Kahire, 1351

Çantay, Hasan Basri, *Kur'an'ı Kerim ve Meâl'i Kerim*, İst., 2011.

Çantay, a.g.e., Giriş.

Öztürk, Mustafa, *Kur'an-ı Kerim Meâli: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, İstanbul, 2011, s. XIV

Işık, Emin, *Çantay Hasan Basri*, TDV Ansiklopedisi, Ank., 1993, VIII/219

Cüendioğlu, a.g.e., s. 72

Kavram ile ilgili herkesçe kabul görmüş bir tanım bulunmamaktadır. Kavram tanımında dil düşünce ilişkisi önemli bir sorundur. Kavram özetle dünyadaki nesnelere biçimlerin, olgu, durum ve devinimlerin dilde anlatım buluşu veya dünyadaki nesnelere ortak niteliklerine dayanan dile özgü bir genelleme bir soyutlamadır diyebiliriz. Bir objenin zihindeki tasarımı, tasavvurudur.¹² Sözcüklere anlam veren kavramdır, bir şeyin kavramı o şeyin bilgisidir.

Örneğin düğün dendiğinde herkesin aklına gelecek düğün kendi örf ve adetlerinin veya şahit olduğu düğünler olacaktır.¹³

Tebliğimde kavram olarak nitelediğim ama kavram çerçevesine girip girmediği tartışmalı olan, ayetlerin anlaşılması konusunda problem teşkil eden bazı Kur’ani kelimeleri de inceledim. Kur’an’da kavram olmadığı, kavramlaşmış kelimelerin bulunduğu, bazı Kur’ani kelimelerin sonradan kavramlaştığı vb. tartışmaların yeri burası olmadığı için ayrıntıya girmeyeceğim.

1. Çokanlamlı Kavramların Çevirisi Sorunu

Çokanlamlılık, sözcüklerin birden çok kavramı yansıtır duruma gelmiş olmalarına denir. Çokanlamlı öğelerde çeşitli anlamlar arasında mutlaka bir ilişki vardır.¹⁴ Dildeki sözcükler ilk kez üretilirken tek bir anlamı karşılarsın diye üretilir. Sözcükler, anlamda daralma ya da genişleme yoluyla başka bir anlama geçerek yan anlamlar kazanabilir. Bu durumda dilde çokanlamlı kelimeler meydana gelir. Çokanlamlılık mecaz, ıstılahi kullanım, lehçe farkı, başka dillerden sözcük aktarımı gibi nedenlerden dolayı oluşur.¹⁵

Mukatil b. Süleyman’dan sonra Kur’an’daki çokanlamlı lafızlar konusunda Yahya b. Sallam (ö.200/815), el-Müberred (ö.285/898), Ebu Bekir b. Muhammed b. el-Hasan en Nakkaş (ö.351/962), es-Seâlibî (ö.429/1038), en-Nisâbüri (ö.430/1039), Hüseyin b. Muhammed ed- Dâmegânî (478/1085) ve Ebul Ferec İbnul Cevzî (ö.597/1201) gibi daha birçok âlim tarafından aynı konuda her biri kendine özgü bazı özellikleri ihtiva eden çeşitli eserler kaleme alınmıştır.¹⁶

1.1. "Halk" Kavramı

¹² Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil*, Ank., 2007, III/149-151.

¹³ Aksan, a.g.e., III/152

¹⁴ Aksan, a.g.e., III/188, 189

¹⁵ Güven, Şahin, *Kur’an’ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu*, İst., 2005, s. 111

¹⁶ Türcan, Selim, *Özgün Bir Nakil Biçimi Olarak Vücut ve Nezâir Edebiyatı*, Hitit Üniv. İFD, 2010/2, Cilt:9, Sayı:18, s. 99-124

“Halk” kavramı, Arap dil kitaplarında “takdir” anlamına gelmektedir. Maalesef “Vucuh ve Nezair” alanında yazılan bazı eserlerde kelimenin bu anlamına dikkat çekilmemiştir. Çokanlamlı bir kavram olan “halk” kavramının temel anlamı dikkate alınmadığında bir takım anlam sorunlarının yaşanacağı muhakkaktır.

Çantay, “Muhakkak ki İsanın haali de, (ya’ni babasız dünyâya gelişi de) Allah indinde, Âdemin haali gibidir. (Allah) onu (Âdemi) topraktan yaratdı. Sonra ona «Ol» dedi, o da (can gelib) oluverdi.” (Al’i-İmran, 59) Çantay dâhil birçok meal yazarı bu kelimeye Türkçedeki yaygın ve bilindik anlamını vermişlerdir. Hâlbuki ayetin devamına bakıldığında burada “halk” kavramının temel anlamında kullanıldığını fark edilecektir. Al’i-İmran 39. Ayette “takdir” anlamına gelen “halk” kavramı çevirisinde de aynı yanlışlar yapılmıştır.

Çantay “Ki o, (her şey’i) yaratıp düzenine koyandır.” (Ala, 2).

Ayette geçen “halk” kavramından hemen sonra gelen “sevva” kelimesi meallerin genelinde “düzene koymak, düzenlemek” anlamında kullanılmıştır. Bunun nedeni ise mütercimlerin algısındaki “halk” kavramının “yaratma” anlamında olmasından dolayıdır. Hâlbuki “halk” kavramına temel anlamı olan “takdir” anlamı verilmiş olsaydı “sevva” kelimesinin anlam takdirinde zorlama anlama gidilmezdi.

Yukarıda verdiğimiz örneklerin aksine Bakara 228. Ayette “halk” kavramının “takdir” anlamına alınması mümkün değildir. Zira Allah burada boşanmış kadınlara “Allah’ın rahimlerinde yarattığını gizlemelerini” yasaklamaktadır. Eğer “Halk” bu ayette takdir anlamına alınırsa boşanmış kadının daha hamile kalmadan Allah’ın takdirinden haberdar olması gerekirdi.

Halil b. Ahmed, Ebu Abdırrahman el-Ferahîdî (175/791), *Kitâbu'l-Ayn*, (Mehdi el- Mahzûmî-İbrahim es Sâmirâî), bsy. trs., I/438; İbn Dureyd, Ebi Bekr Muhammed b. Hasan (Ö:361), *Cernheratu'l-Luğa*, Beyrut, 1987, s. 619; İbn Faris, Ebü'l Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekerîyya, *Mucemü Mekâyisi'l-Luğa*, (Ö. 395), (tah. Abdusselam Muhammed Harun), Beyrut, 1979, II/213; Damiğani, Ebu Abdullah Hüseyin bin Muhammed bin Ali (Ö. 478), *el Vucuh ve'n-Nezair li Elfazi Kitabillahi'l-Aziz*, Beyrut, trs. s. 204; Ebu Hilal el Askeri, *el-Furug fi'l-Luğa*, (çev.veysel Akdoğan), İst., 2009, s. 188; Müneccid, Muhammed Nureddin, *el-İstirak el-Lafzi fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, Dimeşk, 1999, s. 131; İbn Cevzi, Cemaleddin Ebu'l-Ferac Abdurrahman (Ö:597), *Nuzhetu'l A'yuni'n-Nezair fi ilmi'l-Vucuh ve'n-Nezair*, (tah: Muhammed Abdulkerim Kazim er -Razi), Beyrut, 1987, s. 283; Ebu Hayyan, Muhammed bin Yusuf bin Hayyan el Endelüsi (Ö: 745); *Bahru'l-Muhit*, Beyrut, 1993, 1/231; Râğib el-İsfehâni, *Müfredât (Kur'an İstihlaları Sözlüğü)*, (çev:A. Baki Güneş, Mehmet Yolcu)İst., 2006, I/404; Abdulhamit el Ferahî, *Müfredat'ül-Kur'an*, (Tah: Dr. Muhammed el-İslahî), Beyrut, 2002. s. 349; Firuzabadi, Mecidüddin Muhammed b. Yakub (Ö. 817); *Besairu Zevi't-Temyiz*, (tah. Muhammed Ali Buhari), Beyrut, trs., II/566-570; Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf el- Endelüsi (Ö. 745), *Tuhfetu'l-Erib bi me fi'l-Kur'an-i mine'l Ğarib*, (tah. Samir Meczub), Beyrut, 1983, s. 117; Enbari, Muhammed bin Kasim, *Kitabu'l - Ezdad*, (tah: Muhammed Ebu Fazl İbrahim) Beyrut, 1987, s. 159

Mukâtil b. Süleymân, *el-Esbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, (çev. M. Beşir Eryarsoy), İst., 2004, s. 339, 341; Okuyan Mehmet, *Kur'an'ı Kerim'de Çok Anlamlılık*, İst., 2013, s. 252- 257.

Elmalı, Bilmen, DİB, Diyanet Vakfı, Gölpınarlı, Ateş, Esed, Bulaç, Piriş, S. Yıldırım, N. Öztürk, M. Öztürk, Sülün, İslamoğlu, Akdemir, Işıcık, S. Şimşek, Demirci

Muhammed el Tunci, *el-Mucem el-Mufassal fi Tefsiri Ğarib'l-Kur'ani'l-Kerim*, Beyrut, 2003, s. 162-163.

Furkan 2 ve Abese 19. Ayetlerde “halk” kelimesi “takdir” kelimesinden önce gelmiştir. Mealler bu ayetlerde “halk” kavramına “yaratma” anlamını vermekte iseler de takdir kelimesine anlam vermekte zorlanmışlardır. Takdir kelimesini “ölçü, biçim, düzen verme” olarak çeviren meallerin yanı sıra Elmalı ve Çantay gibi mealler buna “kader” anlamında “mukadderat” anlamı vermişlerdir. Buna göre Allah önce var ediyor sonra mukadderatını belirliyor. Hâlbuki bu ayetlerde “halk” kavramı “takdir” anlamında alınmış olsaydı ayetler daha anlamlı olurdu. Bize göre ayet mealleri “... var olmalarını takdir etti ve takdirini güzel bir şekilde yaptı” şeklinde olabilirdi...

Abese 19. Ayette Çantay ve Elmalı “halk” kavramından sonra gelen “takdir” kavramına “biçim verme” anlamı yüklerlerken aynı anlama gelen Furkan 2. Ayete ise “mukadderat” anlamını vermişlerdir. Bu da metodolojik bir meallendirmelerinin olmadığını gösterir.

1.2. “İsraf” Kavramı

Kur’an’da 23 yerde geçen İsrâf kavramı sonradan anlam daralmasına uğramış çokanlamlı bir kavramdır. Sözlükte, “haddi aşma” anlamına gelir. “İktisadın, harcamada tutumlu olmanın” zıddını ifade eder. Kur’an’da birçok yerde Allah’ın emir ve yasaklarını çiğnemek anlamında kullanıldığı halde kimi meallerde israf kavramına gereken önem verilmemiş ve anlam daralmasına uğradığı şekli ile kullanılmıştır.

Çantay, “Çünkü siz kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere yanaşıyorsunuz. Meğer siz haddi aşan bir kavim imişsiniz.” (Araf 81)

Yukarıdaki ayette olduğu gibi Çantay’ın “İsraf” kavramını meallendirme konusunda başarılı olduğunu görmekteyiz. Çantay israf kavramının geçtiği ayetleri “haddi aşmak”, “aşırı giden”, “aşırı taşanlar gürühu”, “(günahda) haddi aşanlar”, “aşırı hareket edenler” şeklinde çevirerek doğru anlamı vermiştir.

2. Ezdâd Kavramlarının Çevirisi Sorunu

Ezdâd, iki zıt anlama sahip kelimeler için kullanılır. Örneğin; “bey” kelimesi hem “satmak hem de “satın almak” anlamındadır. “Kur’, eserra, endad, şera, vera’, zann”

Bulut, Ali; Kur’an’daki Çok Anlamlı Kavramların Türkçeye Çevirisi Sorunu (İsraf Kavramı Örneği); Diyanet İlimi Dergi, Ankara, 2006, Cilt:42, Sayı: 1, s. 79-94.

İsfehâni, a.g.e., I/577.

Hâlib, Ahmed, a.g.e., II/239

Muhammed el Tuncî, a.g.e., s. 239.

Bilmen, DİB, Elmalı,

Mümin 28, 34, 43; Zuhuruf, 5; Duhan, 3; Yunus, 83; Yâsin, 19; Zümer, 53; Yunus, 12; Zariyat, 34

Arpa, Abdülmüttâlib, *Arap Dilinde Bir Çokanlamlılık Türü: Ezdâd*, Şırnak İ. F. D. 2012/I-II, Yıl, 1, Cilt: 2, Sayı 1-2, s. 12

gibi birçok kelime “ezdad” kelimelerden sayılmışlardır. Ezdadın varlığını kabul edip savunan isimler arasında Halil b. Ahmed, İbn Enbari, Ebu Ali el- Farisi, İbn Faris, Si-beveyh, Ebu Ubeyde, gibi isimler bulunmaktadır. İbn Dürsteveyh, Sa’leb, İbn Side, Cevaliki gibi isimlerde anlam belirsizliğine yol açtığı gerekçesi ile Arap dilinde ezdadın varlığını reddetmekteler.

Meal yazarları, ayet çevirilerinde ezdad türü kelimelere gereken önemi vermemişlerdir. “Zann” kavramı ezdad kelimelerden biridir ve geldiği yerlerde bağlamına göre “kesinlik” veya “şüphe” anlam verir.

Çantay; “O (yüksek saygı göstere) nler ki onlar hakıykaten Rablerine kavuşucu ve hakıykaten ancak ona dönücü olduklarını bilirler (de namazlarını o vech ile kılarlar).” (Bakara, 46)

Ayette geçen “zann” kavramı birçok mealde “düşünme, umma, teemmül etme” şeklinde yanlış çevrilirken Çantay kelimeye “bilirler” anlamını vererek kelimeyi bağlamına göre anlamlandırmış ve kelimenin ezdad türü kelimelerden olduğunu göz önünde bulundurmuştur. Çantay, Cin 12, Kehf 53 Ayetlerinde “zann” kavramını “anlamak” olarak çevirerek isabet etmiştir. Ancak Çantay aşağıdaki ayet mealinde olduğu gibi “kesinlik” ifade eden “zann” kavramının çevirisinde aynı başarıyı gösterememiştir.

Çantay, “Çünkü ben hakıykaten hisâbıma kavuşacağımı (kuvvetle) zannetmişdim” (Hakka, 20)

“Sırr-Eserra” kelimesi de ezdad kelimelerden kabul edilmiştir. Geldiği bağlama göre “gizlemek” veya “açığa vurmak” anlamını verdiği ifade edilmektedir.

Çantay; “Zulmeden herkes, eğer yerde bulunan (bütün) eşyâye mâlik olsaydı, (azâbdan kurtulmak için) onu behemehâl feda ederdi. Onlar azabı görünce peşmanlıklarını açıklarlar. (Ne çare ki) aralarında, kendilerine haksızlık yapılmaksızın, adaletle hüküm olunmuştur.” (Yunus 54)

Enbari, a.g.e., s. 14-95.

Arpa, a.g.m., s. 15-19,

Halil b. Ahmed, a.g.e., III/80; Cevheri, İsmail bi Hammad, *Sıhah*, Beyrut, 2008, s. 660; Kutrub, Muhammed b. el Müstenir, *el-Ezdat*, Riyad, 1984, s. 71; Enbari, a.g.e., s. 14, 15; Arpa, a.g.m., s. 26

N. Öztürk, Piriş, Gölpinarlı, Diyanet Vakıf, DİB, Bilmen

Enbari, a.g.e., s. 45, Kutrub, a.g.e., s. 89; Arpa, a.g.m., s. 28; Taberî, Ebu Ca’fer Muhammed b. Cerir (Ö. 310/922), *Câmiu’l Beyân an Te’vili Âyâtı’l-Kur’ân*, (tah: Ahmed Abdurrazzak el Bekri vd.), Kahire, 2009, VII/5574.

Ayette geçen “eserra” kelimesini yanlış çeviren birçok mealin aksine Çantay kelimenin “ezdad”tan olduğunu göz önünde bulundurarak ayeti doğru meallendirmiştir.

3. Eşanlamlı Addedilen Kavramların Çevirisi Sorunu

Eşanlamlılık(teradüf) sözlükte peşi sıra gelmek, birbirini izlemek gibi anlamlara gelir. Terim olarak; iki ya da daha fazla kelimenin aynı anlama gelmesini ifade eder.³⁹ Asmaî, İbn-i Cinnî, Fîruzâbâdî, Kutrub, İbn-i Sîde, Ebû Ali el-Farîsî gibi isimler Arap dilinde eşanlamlılığın varlığını kabul ederlerken, Sa’leb, İbn Dürsteveyh, Ebu Hilal el- Askeri, Ahmed bin Faris gibi isimlerde Arap dilinde eşanlamlılığın olmadığını savunmaktadırlar.⁴⁰

Eşanlamlılık, hiçbir dilde birbirinin tam aynı, eşit anlama gelen birden fazla yerli sözcüğün bulunmadığı bütün bilginlerce benimsenmiştir. Türkçedeki dilemek/ istemek, çevirmek/döndürmek, darılmak/küsmek/gücenmek gibi eşanlamlıları yakın anlamlı öğeler olarak düşünmek gerekir. Ayrı köklerden gelen değişik gelişmeler sonucunda anlamca birbirine yakınlaşmış sözcüklerdir.⁴¹

Mealler, yakın anlamlı kavramların çevirisinde oldukça başarısız görünmektedirler. Eş anlamlı olmayan kavramları eşanlamlı kavramlarmış gibi çeviren mealler maalesef Kur’an’ın vurgulamak istediği anlam zenginliğini katletmektedirler. Meal yazarları, kısır kelime dünyaları ile zengin kelime dünyansa sahip olan Kur’an’ın çevirisini hakkı ile yapamamaktadırlar.

Bunun nedeni ise kelimeler arasındaki anlam farkını belirtmek için kaleme alınmış “Furuku’l-Luğa” eserlerine müracaat etmemeleri ve bu alanda yeterli bir mesai harcamalarıdır. Böylelikle emeksiz hazırlanmış mealler, paha biçilmez Kur’an’i kelimeleri katlediyorlar. Mealler, anlam yakınlığı bulunan kelimeleri maalesef aralarındaki nüanslara dikkat etmeden birbirinin yerine kullanabilmektedirler⁴².

3.1. “Huld-Ebed” Kavramları

³⁹ Bulaç, Diyanet Vakfı, Bayraklı, Ateş, Bilmen, Elmalılı

⁴⁰ Kara, Ömer, Kur’an’ın Anlaşılmasında Yakınlıklılık ve Nüans, Van, 2009, s. 12

⁴¹ Yavuz, Galip, *Eş Anlamlılık ve Kur’an Kur’an Bağlamı*, Cumhuriyet Üniv. İFD., 2002, Cilt. 2, Sayı: 1, s. 123, 132

⁴² Aksan, a.g.e., III/190-191.

⁴³ Cündioğlu a.g.e., s. 36

Ebed kavramının; “geleceğe yönelik fikir ve hayalde nihayeti düşünülemeyen sonsuzluk” anlamına geldiğini ifade eden dil âlimleri olduğu gibi “sınırlanmamış uzun zaman” anlamına geldiğini söyleyen dil âlimleri de bulunmaktadır. Ebed kelimesi; Nur 4, Kehf 57, Ahzab 53, Fetih 12 ayetlerinde “dünya hayatıyla sınırlı zaman” anlamında kullanılmıştır.

Huld, bir şeyin tabii hali üzere devam edip değişme ve bozulmaya maruz kalması veya değişmenin uzun zaman sonra gerçekleşmesidir. Buna göre huld kavramı ebed kavramı gibi değildir. Huld kavramı genel kanaate göre “uzun zaman”ı ifade eder, sonsuzluk ifade etmez.

“Yaptıklarından dolayı ölümü ebediyen temenni etmezler” ayetini örnek sunup, dünyada ölümü temenni etmeyen kâfirlerin cehennemde ölümü temenni edecekleri beyanı ilâhî’si ebed kavramının sonsuzluk ifade etmediğini gösterir.

Ebed kavramının sonsuzluk ifade ettiğini söyleyenler olduğu gibi , sonsuzluk ifade etmediğini söyleyenler de bulunmaktadır. Bu noktada dilin hakemliğine başvurmak çözüm olmamaktadır. Dolayısı ile Cahiliye Araplarının muhayyilesine, Kur’ân’a ve Sünnet’e başvurmak olayı çözmeye yardım eder. Araplar ölümle hayatın biteceğine inanan insanlardı. İnanç dünyalarında sonsuzluk mefhumu yoktu

Meallerde “huld” kavramı “sonsuzluk, ebed” anlamında alınmakta ve eşanlımlı kavramlar gibi değerlendirilmektedir. Bize göre “ebed” kavramı “huld” kavramından daha uzun süreyi ifade eder. Her iki kavram da sonsuzluk anlamında alınmamalıdır...

Çantay; “Derken şeytan, onlardan gizli bırakılmış o çirkin yerlerini kendilerine açıklamak (göstermek) için ikisine de vesvese verdi: «Rabbiniz size bu ağacı başka bir

Nekerî, Abdinnebi b. AbdîrrasulAhmed, *Dusturu’l-Ulema ve Camiu’l-Ulum fi Istilahat’l-Fünun*, Beyrut, trs., I, 24.

Cürcânî, Ali b. Muhammed Şerif, *Kitabu’t-Târifat*, Beyrut, 2003, s. 7.

Matrizî, Nasiruddin b. Abdî’s-Seyyid b. Ali b. Matrizî, *el-Muğrib fi Tertibi’l-Muarreb*, Halep, 1979, I, s. 22. İsfehânî, a.g.e., I/17; Zebidî, Muhammed Murtaş, *Tâcu’l-Arûs min Cevahiri’l-Kâmûs*, Beyrut, 1994, VI, s. 327

İbn Manzur, Cemâluddin Muhammed b. Mükerrrem (Ö. 711/1311), *Lisanu’l-Arab*, Beyrut, 1990, III, / 164-165; Zemaşerî, Carullah Ebi’l-Kasım Mahmud b. Ömer, *Esasu’l-Belağa*, Beyrut, 1965, s. 171; Ebu Hilal el-Askerî, *Furuku’l-Luğaviyye*, Beyrut, 2000, s. 240; Zebidî, *Tâcu’l-Arusmin Cevâhiri’l Kamus*, IV/ 436-438; Topaloğlu, Bekir, “Huld”, DiA, 1993, XII. 324. Merağî, Ahmed Mustafa, *Tefsiru’l-Merâğî*, Beyrut, 1963. IX/27, . İsfehânî, a. g. e, I/397

Topaloğlu, “Huld”, XII. 324, Firuzabadi; *Besairu Zevi’t-Temyiz*, II/559.

İbn Kayyimî’l-Cevziyye, Şemsuddin Muhammed b. Ebi Bekr (Ö. 751/1350), *Hâdi’l-Ervah ilâ Bilâdi’l-Efrâh*, Beyrut, ts., s. 250-274.

Zebidî, a.g.e., VI/ 327; Nekerî, a.g.e., I, 24; Cürcânî, a.g.e. s. 7.,

Matrizî, a.g.e., I, s. 22., Zebidî, a.g.e., VI/ 327, İsfehânî, a.g.e., s. 17

Öztürk, Mustafa, *Kur’ân’da ve İslam Öncesi Arap Düşüncesinde “Dehr” Kavramı* O. M. Ü. İ. F. D. Sayı:16 Samsun 2003 s. 250.

şey için değil, ancak iki melek olacağınız, yahud (ölümünden âzâde ve) ebedî kâhıcılardan bulunacağınız için (ya'ni böyle olmayasınız diye) yasak etdi» dedi.” (Araf 20)

Ayette geçen “huld” kavramı, Çantay meali dâhil birçok mealde “ebed, sonsuzluk, ölümsüzlük” şeklinde çevrilmiştir.¹¹

2. Kur'anî Kavramlarda Anlam Değişimleri

Anlam değişimleri, bir sözcüğün zamanla temel anlamından uzaklaşması ya da yeni bir kavramı yansıtması olayıdır. Bir sözcük başka bir dile aktarıldığında veya ait olduğu toplumun geçirdiği sosyal ve kültürel değişmelere bağlı olarak değişir. Değişimin hızına göre kelimelerde de anlam değişimleri yaşanır.¹²

Türkçe'nin, Kur'an dili olan Arapça'nın etkisinde kalarak oradan kelimeler alıp onları kendi bünyesine katan bir dil olduğu bilinen bir gerçektir. Bu sebeple, dili Türkçe olan bir kimse, Kur'an tetkikleri esnasında kendi dilinde de var olan birçok kelime ile karşılaşacaktır. Bu kelimelerin Türkçe'ye geçiş sürecinde anlam değişimine uğrayıp uğramadığının tespiti, Kur'an'ın doğru anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir.¹³

Türkçe'ye Kur'an'dan geçmiş birçok kelime maalesef Kur'an'da ki anlamı ile değil sonradan kazandığı anlamlarla kullanılmaktadır.¹⁴ Kur'an mealini okuyan biri mealde geçen kelimelerin geçirdiği anlam değişimlerini bilmediği için okuduğu kavramın yaygın anlamıyla yetinir.

2.1. Anlam Daralmasına Uğramış Kavramların Çevirisi Sorunu

Anlam daralması, bir sözcük eskiden anlattığı nesnenin bir bölümünü bir türünü anlatır duruma gelirse buna anlam daralması denir.¹⁵ “Dîn”, “ceza” kavramlarında olduğu¹⁶ gibi anlam daralmasına uğrayan birçok kavram bulunmaktadır. Bunlardan biri de “cahil” kavramıdır.

¹¹ Gölpinarlı, Tekin, Bulaç, Diyanet Vakfı, DİB, Yükeş, Elmalı, Bilmen, Ateş, Varol, Esed, S. Yıldırım, Y. Öztürk, M. Öztürk.

Aksan, a.g.e., III/212, 216, 217

¹² Pak, Zekeriyâ; Kur'an'daki Kelimelerin Türkçe'ye Geçiş Sürecinde Uğradıkları Anlam Değişimleri, KSÜİFD, K. Maraş, 2004, Sayı:III, s. 93,

¹³ Cündioğlu Düccane, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, İst., 2005; s. 35.

¹⁴ Aksan, a.g.e., III/ 213

¹⁵ Pak, a.g.m., s. 97-99; Hacımüftüoğlu, Halil, *Kur'an Tercümelelerinde Yöntem Sorunu*, İst., 2008, s. 84.

Cehalet kavramının temel anlamı “ilimden yoksun olmaktır.” Cehalet, ilmin zıddıdır. Ancak bu anlam “Cehalet” kavramının tek anlamı değildir. “Bir şeyin aksini yapmak, bir şeyi yapılması gerektiği gibi değil de tam tersi şekilde yapmak” gibi anlamlarda cehalet kavramının anlamları arasında yer almaktadır. Cehalet kavramı Türkçeye geçerken anlam daralmasına uğramış ve sadece “bilgisizlik” anlamı ile karşılanmıştır. Türkçe düşünüp yazan meal yazarlarının birçoğu maalesef Kur’an çevirisi sırasında kavramın ilk dönem kullanımını göz önünde bulundurmadan Türkçe kullanımını esas alarak çevirmiş ve kavrama hakkını vermemişlerdir.

Çantay; “Bir zaman da Musa, kavmine: «Allah size her halde bir inek boğazlamanızı emrediyor» demişdi. Onlar: «Bizi eğlence mi ediniyorsun?» demişdi. Musa da: «Ben câhillerden olmaktan Allaha sığınırım» demişdi.” (Bakara 67)

Ayette geçen “cahil” kavramı Çantay dâhil birçok mealde sonradan kullanıldığı anlamda kullanılmış ve Türkçedeki “cahil” anlamı ile çevrilmiştir. Hâlbuki ayette bahsedilen cehalet bildiğimiz anlamda cehalet değildir. Cahil kelimesi Türkçe’de bilmeden iş yapan ya da konuşanlar için kullanılır. Hâlbuki bu ayette Musa kavmine “sizi bilerek alaya alanlardan olmaktan Allah’a sığınırım” demek istemektedir.

Çantay, Neml 55. Ayette geçen “cehl” kavramını diğer meallerden farklı olarak “beyinsizlik(ahmaklık)” şeklinde karşılamış ancak kelimeyi tam karşılayamamıştır. Aynı sıkıntı Nisa 17 ve daha birçok ayette geçen “cehalet” kavramının çevirisinde yaşanmıştır.

“İlyen, elen, ilen İlyun” kelimesinin çoğulu olan “Ele” “nimet” ve “kudret” anlamlarına gelmektedir. Bu konuda oldukça geniş bir araştırmada bulunmuş olan Abdulhamit el Ferahi ise; “bu kelimenin “nimetler” anlamına geldiği konusunda söz birliğine varılmış olursa da Kur’an ve Arap şiiri bunu red eder.” İddiasında bulunarak “ele” kavramının asıl anlamının kudret olduğunu savunmaktadır.

Halil bin Ahmed, a.g.e., s. I/270; İbn Faris, a.g.e., I/489, Firuzabadi, Mecidüddin Muhammed b. Yakub(Ö. 817); *Kamusu'l-Muhit*, Beyrut, 2011, s. 245

Firuzabadi; *Besairu Zevî't-Temyiz*, II/406

Taberî, a.g.e., IX/7721; Ferahi, a.g.e., s. 125 vd.

Maverdî, Maverdî, Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed (Ö. 450/1058), *en-Nuketü'l-Uyûn, (Teşîru'l-Maverdî)*, (Ta'lik: Seyyid Abdulmaksûd b. Abdurrahim), Beyrut, ts. V/426,

Ferahi, a.g.e., s. 125 vd.

Taberi “ele” kavramına sadece Rahman 38. Ayette “kudret” anlamını vermekte diğer yerlerde ise “nimet” anlamını esas almaktadır. Necm 55. Ayette Taberi, Kurtubi “ele” kavramına nimetler anlamını vermişlerdir.⁵² Hâlbuki ayetin bağlamı “kudretle” ilgilidir ve ayette kavimlerin helakinden sonra “ele” kavramı zikredilmektedir.⁵³

Rahman suresinde 31 defa zikredilen “ele” kavramının “Kudret” anlamına alınması ayetlerin siyak ve sibakına daha uygun düşmektedir. Zira Rahman suresinde Rab-bimiz nimetlerini sıralamaktan ziyade gücünü, kudretini izhar etmektedir. İnsanın topraktan yaratılması (Rahman, 14), cinlerin ateşten yaratılması (Rahman, 15), suçluların cehenneme atılması (Rahman, 41, 43) vs. ile ilgili ayetler nimetten çok kudreti anlatmak içindir.

Çantay; “Günahkârlar sîmâleriyle tanılacak da perçemlerinden ve ayaklarından tutulacak. Şimdi Rabbinizin hangi ni’metlerini yalan sayabilirsiniz?” (Rahman, 41, 42)

Ayette ifade edilen suçlunun cehenneme atılması suçlu açısından nimet değil Kur’an’ın birçok yerinde ifade edildiği gibi azaptır. Malesef eski ve yeni tefsirlerde ve meallerin tamamında bu kavrama gereken önem verilmemiştir. Bir meal dışında⁵⁴ kalan tüm mealler istisnasız ele’ kavramına “nimet” anlamını vermişlerdir. Hâlbuki “Ele” kavramının temel anlamı “kudrettir.”⁵⁵

Prof. Dr. Sait Şimşek ilgili ayetlerin mealinde hem nimet hem de kudret anlamını vermiş⁵⁶ takdiri okuyucuya bırakmıştır. Aslında meal okuyucusuna anlam takdirini bırakmak yanlıştır.⁵⁷ Her meal mini bir tefsir bir yorum ise o halde meal yazarı anlam takdirinde kendi tercihin yazmalı ve okuyucuyu yormamalıdır. Kaldı ki çokanlamlı kelimeler aynı ayette sadece bir anlama gelirler birden fazla anlam vermezler⁵⁸. Değilse anlam belirsizliği kaçınılmaz olacaktır. Dolayısı ile çokanlamlı ve ezced kelimelelerin anlam takdirinde meal yazarının kendine göre bir tercih yöntemi olmalı ve mümkünse yaptığı tercihin nedenini dipnotta belirtmelidir.

⁵² Taberî, a.g.e., IX/7794, 7721; Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed (Ö. 671/1273), (Tah: Muhammed Kerimuddin vd.) *el-Cami’ li Ahkâmi’l-Kur’an*, Beyrut, 2006, XX/65.

⁵³ Ferahî, a.g.e., s. 129

⁵⁴ S. Şimşek

⁵⁵ Taberî, a.g.e. IX/ 7773, Maverdi, a. g. e, V/426; Mevdudî, Ebu’l-Alâ, *Tefhimu’l-Kur’an*, I-VII, (çev. Yusuf Karaca vd.), İst., 1997, VI/83;

⁵⁶ Şimşek, M. Sait; *Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri*; İst., 2011; V/141.

⁵⁷ Öztürk, Mustafa.

⁵⁸ Cündioğlu, Düccane; *Kur’anı Anlamanın Anlamı*, İst., 2005, s. 36

Anlam genişlemesi, bir gösterge temel anlam olarak bir nesnenin bir işin bir bölümünü ya da bir türünü gösterirken zamanla o nesnenin bütünü bütünü türlerini anlatır duruma gelmesine denir

“Kıyamet” kavramı, anlam genişlemesine uğramış kavramlardan biridir. “Kıyamet” Kur’an’ı Kerim’de “diriliş ve sonrası için” kullanılırken Türkçe’de “kâinatın bozulma, son bulma” durumunu da anlatan bir kavrama dönüşmüştür.

Hâlbuki Kur’an’da kâinatın helak olma, son bulma durumu “es-sea” ile ifade edilir. (Taberi “es- sea” kelimesini diriliş sonrası için de kullanmaktadır.)İnceleme fırsatı bulduğumuz meallerin içinde iki istisna dışında Çantay dâhil malesef doğru çeviren bir meal olmamıştır.

Anlam başkalaşması, anlam kayması, bir göstergenin eskisinden bambaşka yeni bir kavramı yansımasıdır. “Şafak” kavramında olduğu gibi anlam kaymasına uğrayan birçok kavram bulunmaktadır. “Sima” kavramıda bu kavramlardan biridir.

“Sima” kavramı, Arap dilinde “insandaki hayrı ve şerri gösteren alamet, belirti” anlamına gelmektedir. Arap dilinde “alamet, nişan” anlamına geldiği halde Türkçe meallerde “yüz”, “vech” kelimeleri ile ya da Türkçeye geçtiği şekli ile “sima” kelimesi ile karşılanmaktadır.

Çantay; “(Sadakalar) Allah yolunda kendilerini vakfetmiş fakirler içindir ki onlar yeryüzünde dolaşmaya muktedir olmazlar. (Hallerini) bilmeyen; iffet ve istiğnalarından dolayı onları zengin (kimse) ler sanır. Sen (Habîbim) o gibileri sımalarından tanırsın. Onlar insanlardan yüzüzlük edib de (bir şey) istemezler. Siz (Hak yolunda) ne mal harcarsanız şübhesiz Allah onu hakkıyla bilicidir.” (Bakara, 273)

Aksan, a.g.e., III/214

Pak, a.g.m., s. 100,

Gürbüz, a.g.e., s. 408.

Taberi, VII/5570

Eimallı “kalkım günü” diye çevirirken İçsık ise “kalkış günü” şeklinde çevirmiştir.

Aksan, a.g.e., III/214.

Pak, a.g.m., s. 105, 106.

Halil b. Ahmed, a.g.e., II/296, İsfehani, a.g.e., I/626

Ayette geçen “sima” kavramını Çantay gibi “sima” ile çevirenler olduğu gibi “yüz” ifadesi ile karşılamanlar da bulunmaktadır. “Sima” kavramını parantez içinde “sıkılğan hal ve fakirlik izi” şeklinde doğruya yakın anlam veren meal dışında maalesef meallerin tümünde eksik ve yanlış çevrilmiştir. Aynı yanlışlar sima kavramının geçtiği başka ayetlerde de yapılmıştır.

3. Kavram Çeviri Sorunlarının Bazı Nedenler

Kavram çevirileri sırasında kaynak dilden, hedef dilden kaynaklanan sorunların yanısıra çevirmenin dikkatsizliğinden, tecrübesizliğinden, ehliyetsizliğinden kaynaklanan sorunlar da bulunmaktadır. Ancak bu sorunlar tebliğ konumuzu aşar.

3.1. Arapçadan Türkçeleştirilen Kavramların Çevirisi Sorunu

Birçok kavram, çoğu kere orijinal metinde geçen kelime Arapça aslı ile olduğu gibi aktarılmaktadır.²¹ Kur’an çevirilerinde hataların olmaması için dikkat edilmesi gereken nokta Arapça kelimenin Türkçeye Arapçadaki anlamı ile mi yoksa anlam değişmesi ile mi girmiş olduğuna dikkat etmektir. Eğer Arapça kelime anlam kayması olmuş ise ayetin Türkçe çevirisinde Arapça kelimenin aynen aktarılması yerine Türkçe uygun karşılığı olan başka bir kelime ya da kelime grubunun kullanılması daha uygun olacaktır. Temel dini kavram Arapça aslı ile yazılacaksa ilk geçtiği yerde en azından dipnot veya parantez içinde anlamını vermelidir.

3.1.1. “Makam” Kavramı

“Makam” kavramı Arapçada “kıyam etmek, ayağa kalkmak, ayakta durulan yer, ayakta durulan zaman” için kullanılır.²² Türkçede ise “bulunulan yer, büyük mevki” anlamında kullanılmaktadır.²³

Çantay; “Onlara Nuhun kıssasını oku. Hani o, kavmine: Ey kavmim, demişdi, eğer benim (aranızda) duruşum, Allahın ayetleriyle öğüd verişim size ağır geliyorsa (ne diyeyim), ben ancak Allaha dayanıp güvenmişimdir...” (Yunus, 71)

Elmalı, Piriş, Ateş, N. Öztürk
Gölpınarlı, Bulaç, DİB, Yüksel, Bilmen vs.
M. Öztürk
Rahman 41, Araf 46, Araf 48, Fetih 29
Gözübenli, a.g.e., I/79-85
Gözübenli, a.g.e., I/88
İsfehani, a.g.e., II/420
Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ank., 2013, s. 745.

Çantay ayet metninde geçen “makam” kavramını “duruş” kelimesi ile doğru mealendirme yapmıştır. Ancak Çantay birçok meal gibi Al-i İmran 97, Naziat 40, Bakara 125. Ayetlerde “makam” kavramını Arapça aslındaki gibi yazmış ve anlam takdirini okuyucuya bırakmıştır. Türk okuyucularının makam kavramından ne anlayacağı ise herkesin malumudur.

“İftira kavramı”, Arap dilinde “uydurmak, tasarlamak, isnad etmek” anlamlarına gelmektedir.

Çantay; “Bu Kur’an Allah(ındır. O)’ndan başkasının uydurması değildir. O, ancak kendinden evvelki (kitab)ları tasdiyk ve o kitabı (Allah’ın levh-i mahfuzda yazdığını) tafsiyl eder. Onda şübhe edilecek hiçbir şey yoktur. Âlemlerin Rabbindedir o.” (Yunus, 37)

Ayette geçen “iftira” kavramını Çantay gibi “uydurma, tasarlama, düzenleme” şeklinde çevirenler olduğu gibi, “isnad etme, izafe etme, nisbette bulunma” gibi doğru anlamlar ile karşılayanlar da bulunmaktadır. Dolayısı ile doğru meal şöyle olur “Bu Kur’an Allah’tan başkasına nisbet edilemez” şeklinde olur ve anlam karmaşası biter.

Terim özel alanların kavramlarına verilen addır. Bu alanlar bilim teknik sanat zanaat spor tecim gibi ayrı dallar olabilir. Terimler genelde tek anlamlı öğelerdir. Meal-lerin en dikkatsiz davrandığı hususların başında, Kur’an sonrası terminolojide terimleşmiş kelimeleri aktarma sorunu gelmektedir. İyi bir mealde, Kalam, Tasavvuf hadis ve Fıkıh terimi haline gelen kelimelerin bulunduğu ayetlere verilen mananın ayetin indiği ortama uygun olmasına dikkat edilmelidir.

Maide 6. Ayette geçen “teyemmüm” kelimesi sözlükte yönelmek anlamına gelirken maalesef Çantay’ın meali dâhil birçok mealde “teyemmüm” kelimesi aynen alınmış ve sonradan kazandığı fikhi anlamda kullanılmıştır.

Gölpınarlı, Tekin, Bulaç, Diyanet Vakfı, DİB, Elmalı, Bilmen, Ateş, Varol, S. Yıldırım, N. Öztürk.

Halil b. Ahmed, a.g.e., III/319, Firuzabadi, Kamus, s. 994.

Elmalı, Esed, Ateş, Tekin, Bayraklı, Varol, Diyanet Vakfı, Ü. Şimşek, Bulaç, N. Öztürk.

Gölpınarlı, Bilmen, Yavuz, M. Öztürk.

Aksan, a.g.e., III/40, 41

Askeri, a.g.e., s. 171, Cevheri, a.g.e., 1172,

Cüncioğlu, Kur’an Çevirilerinin Dünyası, s. 66

3.2.2. "Nefs" Kavramı

Nefs kavramı sözlükte cesede canlılık veren ruh, kişinin kendisi anlamındadır.⁷⁰ Sonradan anlam kaymasına uğrayan "nefs" kavramı, Tasavvufi literatürde "insanın içinde insana kötülüğü telkin edip duran nefsi "emmare" olarak algılanmıştır. Meallerin büyük çoğunluğu nefis kavramını anlam kaymasına uğradığı şekli ile kullanmaktadırlar.

Çantay; "Nihayet nefsi, kardeşini öldürmiye (isteyerek) uymuş da onu öldürmüşdü, bu yüzden (maddî, manevî) ziyana uğrayanlardan olmuşdu." (Maide, 30)

Ayette geçen "nefs" kavramını birkaç istisna hariç⁷¹ Çantay dâhil tüm mealler nefis kavramını tasavvufun aşılacağı nefis kelimesi ile anlamlandırmışlardır. Çantay "nefs" kavramını her zaman anlam kaymasına uğradığı şekli ile karşılamaz, ilk ve temel anlamı ile karşılar. Çantay aynı yanlış Yusuf 53. Ayetin mealinde de yapmıştır.

"Sana gelen her iyilik Allahdandır. Sâna gelen her fenalık da kendindedir. Seni (Habîbim) insanlara bir peygamber olarak gönderdik. (Buna) hakkıyla şahid olarak da Allah yeter." (Nisa, 79)

3.3. Kur'an Bütüncül Yaklaşmaktan Kaynaklanan Çeviri Sorunları

3.3.1. "Küfr" Kavramı

Türevleriyle birlikte Kur'an'ın yaklaşık 500 yerinde geçen "Küfr" kavramı⁷² sözlükte "bir şeyin örtülmesi" anlamına gelir.⁷³ Cahiliye döneminde lügat anlamıyla kullanılan⁷⁴ "küfr" kavramı, Kur'an semantiğine girmesiyle beraber anlam genişlemesine uğrayarak "imanın zıddı" şeklinde bir anlam kazanmıştır. "Küfr" kavramı Kur'an ve sünnette nankörlük anlamında⁷⁵ kullanılmakta ise de genel olarak "imanın zıddı, inkâr" dinî anlamında da kullanılmıştır.⁷⁶

Ayet bağlamlarında farklı anlamlarda kullanılan "küfr" kelimesinin anlamını doğru tesbit etmek için kullanıldığı ayetin bağlamına dikkat edilmelidir. Söz konusu kelime,

⁷⁰ Halil b. Ahmed, a.g.e., IV/249

⁷¹ Esed, Yüksel,

⁷² Abdalbâkî, Muhammed Fuâd, *Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Kahire, 2001, s. 709-715.

⁷³ Firuzabadi, Besair, IV/361, Râğib el-Isfehâni, a.g.e., s. 435.

⁷⁴ Lebid b. Rabîa, *Yedi Askı* (çev. Heyet), Ank. 2004, s. 67, 74.

⁷⁵ Buhârî, Hayz, Zekât; Müslim, İman;

⁷⁶ Müslim, İman; Tirmizî, İman; Buhârî, İman, Edeb, İkrâh.

ziraatin konu edildiği ayette çiftçiyi , nimet ve şükürün ifade edildiği ayette nankörlüğü , imanla ilgili ayetlerde ise dinî anlamdaki “küfrü (imansızlığı)” ifade eder.

Meal yazarlarının birçoğu kimi ayetlerde Kur’an bütünlüğünü dikkate almadan çeviri yapmaktadırlar. Buna örnek olarak Bakara 28. Ayetin mealini verebiliriz.

Çantay; “Allaha nasıl olub da küfrediyor (Onun varlığını ve birliğini inkâr ediyor) sunuz? Hâlbuki siz ölüler iken (henüz babalarımızın sulbünde bir nutfe iken annelerinizin rahminde, sonra da dünyâda sizi) O dirilti...” (Bakara, 28)

Bu ayetin mealinde geçen “Küfr” kavramı, birkaç meal hariç Çantay’ın meali dâhil diğer meallerin hepsinde “Allah’ı inkâr” anlamında karşılanmıştır. Aynı yanlış Al’i-İmran 101. Ayetinde de yapılmıştır. Hâlbuki Kur’an’ın kendi ifadelerine göre o dönemin müşrikleri de Allah’a inanmaktaydı. “Küfr” kavramı Kur’an’ın hiçbir yerinde “Allah’ı inkâr” anlamında kullanılmamıştır. Çünkü Kur’an’ın ilk muhatapları arasında Allah’ı inkâr edenler bulunmamaktadır.

Şuara 19. Ayette geçen “Kâfir” kavramı kimi mealler tarafında bağlamından kopararak bilinen manada “kâfir” şeklinde anlamlandırılmıştır. Elmalı ise ilgili kısma “nankör kâfir” şeklinde kelimenin iki anlamını bütünleştirerek meallendirmiş ve ayetin tefsir kısmında herhangi bir açıklama yapmamıştır. Ancak Çantay, bu ayette geçen “Kâfir” kavramını ayet bağlamına uygun bir şekilde sadece “nankör” kelimesi ile karşılamıştır. Hâlbuki bu ayette geçen “kâfir” kavramını Musa’ya karşı kullanan Firavun’dur. Firavun’nun Musa’yı nitelemek için kullandığı “kâfir” kavramını bağlama dikkat etmeden çevirmek büyük bir yanlıştır.

“Tehlike” kavramı Arapça “heleke” kelimesinden gelmekte “helak olma, son bulma” gibi anlamlara gelmektedir. Halil b. Ahmed, “tehlike” kavramı için “helaka,

---

Hadîd, 20.

Şuara, 18-19.

Nisâ, 136.

İzmirli İsmail Hakkı, Elmalı, M. Öztürk, M. Yıldırım, Piriş, Ateş, N. Öztürk

Gölpınarlı, Tekin, Varol, Bulaç, Yavuz, Bayraklı, Diyanet, Diyanet Vakfı, Yüksel, S. Yıldırım, Esed, Bilmen, S. Şimşek, Işıcık, Lokman, 25

Cündioğlu, Dücane; *Sözün Özü*, İst., 2005, s. 41; Şimşek, a.g.e., I/51

Hacimüftüoğlu, a.g.e., s. 75.

Elmalı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, bsy. trs., V/3623.

Cündioğlu, *Kur’an ve Dile Dair*, s. 74; Okuyan, a.g.e., s. 57.

İsfehani, a.g.e., II/802

son bulmaya götüren herşey” açıklamasını yapmaktadır.¹⁰⁹ Kur’an’da “ölüm, azap, kaybolma, fesad, harcanmak” anlamlarında kullanılmıştır.¹¹⁰

Çantay; “Allah yolunda mallarınızı harcayın. Kendinizi tehlikeye atmayın. (Dâima da) iyilik edin. Allah muhakkak iyilik edenleri sever.” (Bakara 195)

Ayette “tehlike” kavramı Çantay dâhil meallerin birçoğunda Arapçada geçtiği gibi yazılmış ve “tehlike” kavramının Türkçe anlamı kastedilmiştir. Hâlbuki Dolayısı ile ayet “kendi elinizle kendi sonunuzu hazırlamayın” demektir.

3.4. Bağlam İhmalinden Kaynaklanan Çeviri Sorunları

Kur’an kavramlarının dilsel açıklamalarının önemli olduğu kadar Kur’an bağlamındaki kullanımı da önemlidir. Kimi kavramlar Kur’an bağlamında özel anlam kazanmışlardır. Bunun için yapılması gereken şey araştırılacak kavramın dilsel anlamı ortaya konduktan sonra Kur’an içi bağlamda nasıl kullanıldığını araştırmaktır. Araştırılacak kavramın, örneğin; Takva, salât, din vs. kavramların geçtiği bütün ayetlerin konu bağlamına, ayetler arası bağlama ve Kur’an genelindeki bağlamına dikkat edilmelidir. Çokanlamlı kelimeler bağlamına göre anlam kazanır.

Kur’an kelimelerinin anlamlandırılması sırasında mutlaka tabii bağlama ve ilk muhatabların kelimeyi hangi anlamda kullandıklarına bakılmalıdır¹¹¹

3.4.1. “Fuhs” Kavramı

“Fuhs” kavramı Arap dilinde “hakka uymayan her şey” için kullanılmaktadır.¹¹² Kur’an’da 25 yerde geçen “fuhs” kavramı çokanlamlı kavramlardan biridir. “fuhs” kavramı Kur’an’da “zina”dan daha genel anlamda kullanılmıştır.¹¹³ Çantay “fuhs” kavramını farklı yerlerde “hayâsızlık”, “kötülük”, “terbiyesizlik”, “çirkin günah”, “taşkın kötülük”¹¹⁴

Çantay, “Şeytan sizi fakir olacaksınız diye korkutur. Size cimriliği emreder. Allah ise (nafaka hususunda) size kendisinden bir yarlığama ve bir bolluk va’d ediyor. Allah (ihsanı) geniş olan, (her şey’i) hakkıyla bilendir.” (Bakara 268).

Çantay, ayette geçen “fuhs” kavramına bağlamı gözeterek “cimrilik” anlamını vermiştir. Nur 19. Ayette geçen “fuhs” kavramını da aynı şekilde “kötü sözler” şeklinde

¹⁰⁹ Halil b. Ahmed, a.g.e., IV/318

¹¹⁰ Nisa, 176; Kehf, 59; Hakka, 29; Beled, 6, Mukatil, a.g.e., s. 332, Okuyan, a.g.e., s. 619.

¹¹¹ Cündioğlu; Kur’ani Anlamanın Anlamı, s. 23.

¹¹² Halil b. Ahmed, a.g.e., III/304

¹¹³ İsrâ, 32,

¹¹⁴ Nisa, 22; Nahl 90; Enam, 151; Şûra, 37; Nur 19, Ahzap, 30;

bağlama uygun olarak çevirmiştir. Çantay'ın bağlama uygun anlam vermesi tefsirleri referans almasının bir sonucu olarak okunmalıdır. Ancak her zaman bağlama uygun çeviri yaptığını söyleyemeyiz.

Çantay, “Onlar (o îman etmeyenler) bir hayaasızlık yaptıkları zaman “Biz atalarımızı da bunun üzerinde bulduk. Allah da bize bunu emretti” dediler. (Onlara) söyle: “Allah hiçbir zaman kötülüğü emretmez. Bilmeyeceğiniz şeyleri Allahın üzerine mi (atıb) söylüyorsunuz?” (A’raf, 28)

Çantay, Ayette iki defa geçen “fuşş” kavramını aynı bağlamda gelmelerine rağmen ilkini “hayâsızlık”, sonrakini ise “kötülük” olarak çevirmektedir. Hâlbuki ayet bağlamında müşriklerin Kâbe’yi çıplak tavaf etmelerinden bahsedilmekte ve bu davranış vahiy dilinde “fuşş” kavramı ile ifade edilmektedir. Bakara, 268. Ayette “fuşş” kavramını siyak ve sibaka uygun olarak “cimrilik” diye çeviren Çantay, maalesef aynı isabeti A’raf 28. Ayetin çevirisinde göstermemiştir.

“Kitap” kavramı Kur’an’da, “hüküm, ecel, kanun, Tevrat ve Kur’an’ın” adı olarak kullanılmaktadır. Bağlama göre anlamlandırılması gereken “çokanlamlı” kelimelerden biridir. Çantay; “Biz hiçbir memleketi, onun (levh-i mahfuzda) ma’lûm (ve mukadder) bir yazısı olmaksızın, helak etmedik.” (Hicr, 4)

Ayetinde geçen “Kitap” Kavramını bağlama dikkat etmedikleri için “ilahi kitap” ve “kitap” ile karşılayan mealler olmuş ise de Çantay’ın bağlama dikkat ettiğini ve bu kavrama “yazgı” anlamını verdiğini görmekteyiz.

Kavramların Mekki ve Medeni surelerde hangi anlamlarda kullanıldığı ve kavramın Kur’an’ın iniş sürecinde ne gibi anlam değişimine uğradığı göz önünde bulundurulmalıdır. Kur’an, aynı kavramı Mekki surede farklı Medeni surede farklı kullanabilmektedir. Meal yazarının kavramları anlamlandırırken bu farkı gözetmesi gerekmektedir. İniş sürecinde dönemin şartlarına göre Mekki surelerde “Tezkiye, arınma”, Medeni surelerde ise Fıkhi terim olan “zekat” anlamlarında kullanılan “zekat” kavramı buna güzel bir örnektir.

3.5.1. "Kur'an" Kavramı

"K-R-E" kökünden gelen ve çokanlamlı bir kelime olan Kur'an kavramı, türevleri ile birlikte Kur'an'da 88 yerde bağlamına göre "Kur'an ve okunan" anlamlarında gelmektedir.¹¹⁰

Çantay, "(Habîbim) de ki: "Bana şu hakikat (ler) vahy olunmuştur: Cin den bir zümre (benim Kur'an okuyuşumu) dinlemiş de (şöyle) söylemişler: - Biz, hakıyıkî hayranlık veren bir Kur'an dinledik." (Cin, 1)

Ayette "Kur'an" kavramını mealler sözün iniş sürecine dikkat etmeden dini terim olan "Kur'an" anlamı ile çevirmişlerdir. Hâlbuki Kur'an'ı ilk defa dinleyen cinler, Hz. Muhammed'e inen kitabın ismini bilmiyorlardı.¹¹¹ Ayette geçen "Kur'an" kavramı dini terim olan "Kur'an" anlamında değil sözlük anlamında "okunan" anlamında kullanılmıştır. Dolayısı ile cinler ayette "kişiyi hayretler içinde bırakan bir okuyuş dinledik" demiş olmalıdır.

3.5.2. "Kible" Kavramı

Çantay; "De ki: "Rabbim adaleti emretti. Her secde yerinde yüzlerinizi (kibleye) doğrultun. Ona -dinde ancak kendine (bağlı, gösterişden bayağı emellerden uzak haalis ve) muhlis (insan)lar olarak- ibâdet edin. İlkin sizi yarattığı gibi yine (Ona) döneceksiniz." (A'raf 29)

Ayetin "ekimu vücuheküm inde kulli mescidin" kısmının çevirisinde "... yüzlerinizi (kibleye) doğrultun..." şeklinde çevirmiş ve araya "kible" sözcüğünü eklemiştir. Hâlbuki ayet, müşriklerin ka'be'yi çıplak tavaf etmeleri bağlamında gelmiştir. Araf suresi Mekki bir suredir ve "kibleye dönme" emri Mekke'de değil Medine'de gelmiştir. Nuzül süreci göz önünde bulundurulmadığından dolayı ayet mealine "kible" kavramı eklenerek yanlış anlam verilmiştir.

3.6. Kavramlara Mezhebi Yaklaşımdan Kaynaklanan Çeviri Sorunları

İslam düşünce tarihi Kur'ânî bütünlüğe uymamaktan ve Kur'an ayetlerini mezhebi anlayışa göre anlamlandırmaktan kaynaklanan birçok tartışmayla doludur. Öyle ki aynı ayetlerden, farklı düşünce sistematiğine sahip mezhep, fırka ve ekoller, farklı sonuçlar çıkarmışlardır. Şefaat, kur', lems, Fâsık vs. birçok kavram mezhebi tartışmalara kurban edilmiştir. Hiçbir meal yazarını bağlı olduğu mezhepten, etkisi altında olduğu ekol ve kişilerden bağımsız değerlendiremez.

¹¹⁰ Okuyan, a.g.e., s. 512

¹¹¹ Şimşek, a.g.e., 1/50

Ehli Sünnet, Mutezile, Mürcie ve Hariciler tarafından farklı farklı değerlendirilen “fasık” kavramının sözlükte “*kabuğunu çatlatıp çıkan*” anlamındadır. Kur’an-ı Kerim kelimeyi bu anlamından alarak yeni manalar için kullanmıştır. Kur’an’da “fisk” kavramı, Küfürden daha genel bir anlama sahip olup ayetlerde Müminler münafıklar ve Ehl-i Kitap için de kullanılmaktadır.

Dolayısı ile “fâsik” kavramı Kur’an’da, ister dinin sınırlarının dışına çıkmış olsun, ister çıkmamış olsun, Allah’a itaate aykırı davranışta bulunan kişi için kullanılır. Mealler “Fisk” kavramını mezhebi anlamlandırmalara takılmadan sözlük anlamı ile çevirmeleri gerekmektedir. Dolayısı ile “fisk” kavramını olduğu gibi yazmamak, bağlamına göre kavramı açmak, “yoldan çıkma, itaatten çıkma” gibi anlamlar vermek gerekmektedir.

Çantay; “Ölü, kan, domuz eti, Allahdan başkası adına boğazlanan, - (henüz canı üstünde iken yetişib) kesdikleriniz müstesna olmak üzere - boğulmuş, vurulmuş, yuvarıdan yuvarlanmış, süsülmüş, canavar yırtmış olub da ölenler, dikili taşlar üzerinde (onlar adına) boğazlanan (hayvanlar), fal oklarıyla kısmet (ve hüküm) aramanız üzerinize haram edilmiştir. (Bütün) bunlar yoldan çıkıştır...” (Maide 3)

Çantay, “fisk” kavramına birçok yerde bu ayette olduğu gibi “yoldan çıkış” anlamını vermekle isabet etmiştir. Ancak bazı ayetlerde “fisk” kavramını aynen bırakmış bazı ayetlerde de parantez içi açıklama ile fisk kavramının yanlış anlaşılmasının önüne geçmeye çalışmıştır.

“Nahr” kavramı Arap dil kitaplarında “men’ etmek, elleri göğüs hizasına kaldırmak, kurban kesmek” gibi anlamlara gelmektedir. “Nahr” kavramı Çantay dahil me-

---

İsfehâni, a.g.e., II/331

Şimşek, . a. g. e., V/321.

Nur, 55; Secde, 18; Bakara, 99.

Nur, 4; Maide, 3.

Bakara, 26; Tevbe, 84.

Hadid, 16.

Firuzabadi, *Kamusu'l-Muhit*, s. 996, Halil b. Ahmed, a.g.e., III/ 321

En’am, 21.

Bakara, 282.

Halil b. Ahmed, a.g.e., IV/ 197; Firuzabadi, *Kamusu'l- Muhit*, s. 1267, 1268, Cevheri, *Sihah*, s. 1025

allerin hemen hemen hepsinde “Kurban kes” anlamında karşılanmıştır. Hâlbuki Kurban ibadetini Hz. Peygamber Mekke’de değil Medine’de icra etmeye başlamıştı.¹¹⁷ Hanefi mezhebine uyanlar “nahr” kavramına “Kurban kes” anlamını yüklerlerken¹¹⁸, Şafii mezhebine uyanlar veya Şafiiilerin görüşlerine de yer vermek isteyenler “namazda ellerini kaldır” anlamını da yazmaktadırlar.¹¹⁹

Kavramın geçtiği Kevser Suresinin iniş dönemini göz önünde bulundurduğumuzda ayetin ne namazın içindeki hareketlerden ne de Kurban ibadetinden bahsetmediğini kelimenin, sözlük anlamlarından biri olan “men’ etme, engel olma” anlamına alınmasının daha doğru olduğunu söyleyebiliriz.

3.7. Rivayetlerden Kaynaklanan Çeviri Sorunları

3.7.1. “Kurban” Kavramı

“Kurban” kavramı, Arap dilinde “kendisi ile Allah’a yakınlaşmayı istediğin şey” anlamına gelmektedir.¹²⁰

Çantay; “Onlara Âdemin iki oğlunun gerçek olan haberini oku: Hani onlar (Allaha) yaklaşacak birer kurban takdim etmişlerdi de ikisinden birininki kabul olunmuş, öbürününkü kabul olunmamıştı...” (Maide 27)

Ayette geçen “kurban” kavramını Çantay dâhil birçok meal¹²¹ Arapçada olduğu gibi yazmış ve Türkçe kullanımındaki anlamını kastetmişlerdir. Elmalı ise bu kavramı “yakınlık” anlamı ile karşılayarak doğru yakın anlamı vermiştir. Meallerdeki bu yanlış Habil- Kabil ile ilgili İsrailiyat bilgisinin sonucu olmalıdır.¹²²

3.7.2. “Dabbe” Kavramı

Kur’ân-ı Kerim’de dabbe ve devab kelimeleri 18 yerde geçmektedir. Debbe fiili lügat kitaplarında insanın, hayvanın acele etmeden vakarla, sükûnetle yavaş yavaş yürümesi, yürümenin en hafif sekiyle yeryüzünde hareket etmek gibi anlamlara gelmektedir.¹²³

¹¹⁷ Cündioğlu Kur’an Çevirilerinin Dünyası, s. 94.

¹¹⁸ DİB, Diyanet Vakfı, Bulaç, Bilmen vs.

¹¹⁹ N. Öztürk, Ateş

¹²⁰ Halil b. Ahmed, a.g.e., III/370

¹²¹ Esed, Bilmen, Varol, Bulaç, Yavuz, Bayraklı, DİB, Diyanet Vakfı, Piriş, Ateş vs.

¹²² İbn Kesir, Ebu’l-Fida’ İsmail, *Tefsirü’l-Kur’âni’l-Âzim*, Kahire-1993, II. 39-44

¹²³ Halil b. Ahmed, a.g.e., VIII, 12; Firuzabadi, Besair, II/585

“Dabbe” kavramı Kur’an’ı Kerim’de rivayetlerin etkisinde kalmış ve yanlış anlamlandırılmış bir kavramdır. Kur’an’da dabbenin geçtiği ayetlere bakıldığında kimi yerlerde insanlar, kimi yerlerde hayvanlar kimi yerlerde de hem insanlar hem hayvanlar için kullanılmıştır.

Çantay; “Yeryüzünde yürüyen hayvanların Allah katında en kötüsü şübhesiz ki kâfir olanlardır. Artık onlar îman etmezler.” (Enfal, 55)

Çantay, Ayette geçen ve “canlı, hayvan” gibi anlamlara gelen “devêb” kavramını bağlamı dikkate almadan “hayvanlar” ile karşılayarak yanlış meallendirme de bulunmuştur. Hâlbuki hayvanlar irade sahibi olmadıkları için inanma ve inanmama gibi bir yükümlülükleri yoktur. Çantay aynı yanlışını Enfal 22. Ayetin mealinde de yapmıştır.

Cumhuriyet döneminin ilk meallerinden biri olan Çantay meali’nin kavram çevirileri konusunda kendisinden sonra kaleme alınan birçok mealde çok daha başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Çantay mealini hazırladığında döneminin meallerini taramış, eksikliklerini ve fazlalıklarını tesbit etmiş ve kaynak aldığı tefsirler sayesinde birçok ayete tam bir vukufiyet sağlamıştır.

“Çokanlamlı”, “ezdad”, “eşanlamlı” kavramların çevirisi sırasında dikkatli davranmıştır. Çantay genellikle bu kavramların çevirisine gereken önemi vermiş olsa da her zaman başarılı olduğu söylenemez. Türkçeye geçiş sürecinde anlam değişimine uğrayan kavramların çevirisinde zorlanmış ve anlam değişimine uğrayan kelimeleri genellikle Türkçe’ye geçtiği anlam ile karşılamıştır.

Çantay, mealinde kimi zaman Kur’an bütünlüğünü, ayet bağlamını, ayetlerin iniş sürecini dikkate almamış, terimleşen kavramların çevirisinde de zaman zaman zorlanmış. Zaman zaman rivayetlerin etkisi altında kalan Çantay, bazı ayetleri mensup olduğu mezhebe göre manalandırmıştır.

Ciddi bir çalışma olan Çantay mealinin kavram çevirileri sırasında belli bir metodoloji takip ettiğini ancak her zaman bu metodolojiye uygun davranmadığını söyleyebiliriz. Mealdeki orijinal ifadeler, bağlama uygun parantez içi yorumlar mealin metodolojik verilerle hazırlandığının kanıtıdır. Ki zaten Çantay’da mealinin girişinde daha önce yazılmış meallerin tercüme tekniklerine uygun hazırlanmadıklarını belirtmiştir.

Birkaç meali istisna ettiğimizde yeni yazılan mealleri Çantay meali ile karşılaştığımızda, birçoğunun taklit eseri olduğunu, emek verilmeden hazırlandıklarını, basit ve yüzeysel olduklarını, disiplinli bir çalışmanın mahsulü olmadıklarını, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yazılan mealleri aşamadıklarını, herhangi bir yenilik getirmediklerini ve sadeleştirmenin ötesine geçemediklerini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd, Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim, Kahire, 2001
- Abdulhamit el Ferahi; *Müfredat'ül-Kur'an*, (Tah: Dr. Muhammed el-Islahi), Beyrut, 2002
- Akıncı, Mustafa Cemil; *Anlamak için Türkçe Kur'an*, İst., 2013
- Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil*, Ank., 2007
- Arpa, Abdulmuttalip, *Arap Dilinde Bir Çokanlamlılık Türü: Ezdad*, Şırnak İ. F. D.2012/I-II, Yıl, 1, Cilt: 2, Sayı 1-2
- Bulut, Ali; Kur'an'daki Çok Anlamlı Kavramların Türkçeye Çevirisi Sorunu(İsraf Kavramı Örneği); Diyanet İlmî Dergi, Ankara, 2006, Cilt:42, Sayı: 1
- Cevheri, İsmail bi Hammad, *Sıhah*, Beyrut, 2008
- Cündioğlu Düccane, Kur'an Çevirilerinin Dünyası, İst., 2005
- _____, *Sözün Özü*, İst., 2005
- _____, Kur'anı Anlamanın Anlamı, İst., 2005
- _____, *Kur'an ve Dile Dair*, İst., 2005
- Cürçânî, Ali b. Muhammed Şerif, *Kitabu't-Târifat*, Beyrut, 2003
- Çantay, Hasan Basri, *Kur'ân'ı Kerîm ve Meâl'i Kerîm*, İst., 2011.
- Damiğani, Ebu Abdullah Hüseyin bin Muhammed bin Ali (Ö.478), *el Vücuḥ ve'n-Nezair li Elfazi Kitabillahi'l-Aziz*, Beyrut, trs.
- Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ank., 2013
- Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf el- Endelüsi(Ö.745), *Tuhfetu'l-Erib bi me fi'l-Kur'an-i mine'l-Ğarib*, (tah. Samir Meczub), Beyrut, 1983
- Ebu Hayyan, Muhammed bin Yusuf bin Hayyan el Endelüsi (Ö: 745); *Bahru'l-Muhit*, Beyrut, 1993
- Ebu Hilâl el-Askerî, *Furuku'l-Luğaviyye*, Beyrut, 2000
- _____, *el-Furug fi'l-Luğa*, (çev veysel Akdoğan), İst., 2009
- Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, bsy. trs.
- Enbari, Muhammed bin Kasım, *Kitabu'l - Ezdad*, (tah: Muhammed Ebu Fazl İbrahim) Beyrut, 1987
- Firuzabadi, Mecidüddin Muhammed b. Yakub(Ö.817); *Besairu Zevi't-Temyiz*, (tah. Muhammed Ali Buhari), Beyrut, trs.,
- _____, *Kamusu'l-Muhit*, Beyrut, 2011
- Gürbüz, Faruk, Tercüme Problemleri ve Mealler, İst., 2004

- Güven, Şahin, Kur'an'ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu, İst., 2005
- Hacımüftüoğlu, Halil, Kur'an Tercümelelerinde Yöntem Sorunu, İst., 2008
- Halil b. Ahmed, Ebu Abdirrahman el-Ferahidî (175/791), *Kitâbu'l-Ayn*, (Mehdi el- Mahzûmî-İbrahim es-Sâmîrî), bsy. trs.
- Işık, Emin, *Çantay Hasan Basri*, TDV Ansiklopedisi, Ank., 1993
- İbn Cevzi, Cemaleddin Ebu'l-Ferac Abdurrahman(Ö:597); *Nuzhetu'l -A'yuni'n-Nevezir fi ilmi'l-Vücuah ve'n-Nezair*, (tah: Muhammed AbdülkerimKazim er -Razi), Beyrut, 1987
- İbn Dureyd, EbiBekrMuhammed b. Hasan (Ö:361), *Cemheratu'l-Luğa*, Beyrut, 1987
- İbn Faris, Ebü'l-HüseynAhmed b. Fâris b. Zekeriyya, *MucemüMekâyisi'l-Luğa*, (Ö.395), (tah. Abdusselam Muhammed Harun), Beyrut, 1979
- İbn Kayyimî'l-Cevziyye, Şemsuddin Muhammed b. Ebi Bekr (Ö.751/1350), *Hâdi'l-Ervah ilâ Bilâdi'l-Efrâh*, Beyrut, trs.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida' İsmail, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Âzim*, Kahire-1993
- İbn Manzur, Cemâluddin Muhammed b. Mükerrrem (Ö.711/1311), *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, 1990
- Kara, Ömer, Kur'an'ın Anlaşılmasında Yakınanlamlılık ve Nüans, Van, 2009
- Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed (Ö.671/1273), (Tah: Muhammed Kerimuddin vd.) *el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut, 2006
- Kutrub, Muhammed b. el- Müstenîr, *el-Ezded*, Riyad, 1984
- Matrizî, Nasiruddin b. Abdî's-Seyyid b. Ali b. Matrizî, *el-Muğrib fi Tertibi'l-Muarreb*, Haleb, 1979
- Maverdi, Maverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed (Ö.450/1058), *en-Nuketu'l-Uyûn*, (*Tefsiru'l-Maverdî*), (Ta'lik: Seyyid Abdülmaksûd b. Abdurrahim), Beyrut, ts.
- Merağî, Ahmed Mustafa, *Tefsiru'l-Merâğî*, Beyrut, 1963
- Mevdudî, Ebu'l-Alâ, *Tefhimu'l-Kur'ân*, I-VII, (çev. Yusuf Karaca vd.), İst., 1997
- Muhammed el Tunci, el-Mucem el-Mufassal fi Tefsiri Ğaribi'l-Kur'ani'l-Kerim, Beyrut, 2003
- Mukâtîl b. Süleymân, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, (çev. M. Beşir Eryarsoy), İst., 2004
- Mustafa Sabri, Meseletü Tercemeti'l-Kur'an, Kahire, 1351
- Müneccid, Muhammed Nureddin, el-İştirak el-Lâfzî fi'l-Kur'ani'l-Kerim, Dimeşk, 1999
- Nekerî, Abdinnebi b. AbdirrasulAhmed, Dusturu'l-Ulema ve Camiu'l-Ulum fi Istlahati'l-Fünun, Beyrut, trs.
- Okuyan Mehmet, Kur'an'ı Kerim'de Çok Anlamlılık, İst., 2013
- Öztürk Mustafa, *Söyleşiler Polemikler*, Ank., 2014
- _____, Kur'ân'da ve İslam Öncesi Arap Düşüncesinde "Dehr" Kavramı O.M.Ü.İ.F.D. Sayı:16 Samsun 2003
- _____, Kur'ân-ı Kerim Meâli: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri, İstanbul, 2011
- Pak, Zekeriyya; Kur'an'daki Kelimelerin Türkçe'ye Geçiş Sürecinde Uğradıkları Anlam Değişmeleri, KSÜİFD, K. Maraş, 2004, Sayı: III
- Râğîb el-İsfehânî, *Müfredât (Kur'an Istihlaları Sözlüğü)*, (çev:A. Baki Güneş, Mehmet Yolcu)İst., 2006
- Şimşek, M. Sait; *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*; İst., 2011

- Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir (Ö.310/922), *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyâtî'l-Kur'ân*, (tah: Ahmed Abdurrazzak el Bekri vd.), Kahire, 2009
- Topaloğlu, Bekir, "Huld", DİA, 1993
- Türcan, Selim, Özgün Bir Nakil Biçimi Olarak Vücut ve Nezair Edebiyatı, Hitit Üniv. İFD, 2010/2, Cilt:9, Sayı:18,
- Yavuz, Galip, *Eş Anlamlılık ve Kur'an Kur'an Bağlamı*, Cumhuriyet Üniv. İFD., 2002, Cilt.2, Sayı: 1
- Yılmaz, Hasan, Semantik Analiz Yönteminin Kur'an'a Uygulanması, Bursa, 2007
- Zebidî, Muhammed Murtazâ, *Tâcu'l-Arûs min Cevahiri'l-Kâmûs*, Beyrut, 1994
- Zemahşerî, Carullah Ebi'l-Kasım Mahmud b. Ömer, *Esasu'l-Belağâ*, Beyrut, 1965

MEALLER

- Akdemir, Salih, *Son Çağın Kur'an*, Ank., 2004.
- Altuntaş, Halil-Şahin, Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meali, D. İ. B.*, Ank., 2007.
- Ateş, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, Ank., ts.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali Âlisi*, Ank., 1996.
- Bulaç, Ali, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, İst., 2009.
- İşcık, Yusuf, *Kur'an Meali*, Konya, 2008.
- İzmirli İsmail hakkı, *Kur'anıkerim ve Türkçe anlamı*, İst. Trs.
- İslamoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'an*, İstanbul, 2009.
- Karaman Hayrettin vd. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, T. D. V. Ank., 1993.
- Öztürk, Mustafa, *Kur'an-ı Kerim Meali, Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, İstanbul,
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, İst., 2008.
- Piriş, Şaban, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı*, İst., 1998.
- Varol, Ahmet, *Kur'an-ı Kerim Meali*, İst., 1997.
- Yavuz, A. Fikri, *Kur'an-ı Kerim ve Meal-i Âlisi*, İst., 1974.
- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Kur'an-ı Kerim ve Meali* (Haz. Dücane Cündioğlu), İst., 1993.
- Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Hâkim ve Açıklamalı Meali*, İst., 2002.